

niuose. Palmaitis pateikia atitinkamų formų analizę ir daro išvadą, kad daliai vakarų baltų skalvių išsikėlus į Oderio-Vyslos žemupius, ten perneštas ir *skalvių* vardas, o nuo VIII–IX a. jis buvęs iš Kuršių pamaro skandinavų, sumišusių su skalviais (*rusais*), perkeltas į Ladogos-Pailmenės kraštą, XI amžiuje – net į Kijevo žemę (p. 110).

Toliau knygoje įdėtos trumpos išvados (p. 110tt.) ir skyrelis, pavadintas *Neįsipareigojanti pabaiga apie istorijos suvokimą* (p. 113tt.), kuris baigiamas mįslinga schema (p. 115). Po to eina knygos priedai: šv. Brunono raštai (lotyniškas tekstas, be vertimo; p. 117–164), ištraukos iš istorinių šaltinių, mininčių šv. Brunoną (irgi lotyniškos; p. 165–181), literatūros (p. 183–187) ir iliustracijų (p. 188tt.) sąrašai. Skaitytojai pasiges asmenvardžių ir vietovardžių rodyklių, kurios palengvintų naudojimąsi knyga.

LITERATŪRA

Būga RR – Kazimieras Būga, *Rinktiniai raštai* 1–3, Vilnius, 1958–1961.

Fenzlau Walter 1936, *Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets*, Halle/ Saale: Max Niemeyer Verlag.

Onomastica Lettica 3, sastādītāja Dzintra Hirša, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007, 367 p.

Šiuo metu Latvijoje onomastikos mokslui skiriama nemažai dėmesio: vyresnioji tyrėjų karta tęsia pradėtus dar-

Gudavičius Edvardas 1983, „Lietuvos“ vardas XI a.–XII a. I pusės šaltiniuose, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*. A serija 3(84), 79–88.

Gudavičius Edvardas 1996, Šv. Brunono misija, *Darbai ir dienos* 3(12), 15–128.

Savukynas Bronys 1999, Nomina propria in causa martyrii S. Brunonis Querfordensis. Etninio identifikavimo provizorinis bandymas, in *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sudarė Alfredas Bumblauskas ir Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Aidai, 13–18.

Zinkevičius Zigmas 2000, *Lietuvių poteriai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Zinkevičius Zigmas 2004, *Istorijos iškraipymai*, Vilnius: Katalikų akademija.

Zinkevičius Zigmas 2009, Lietuvos vardas ir jo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmetis, *Šiaurės Atėnai* 2(924).

Zigmas ZINKEVIČIUS

*Baltistikos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius, Lietuva*

bus (rašo Latvijos vietovardžių žodyną, publikuoja mokslo straipsnius), taip pat randasi vis daugiau jaunų tyrėjų, kurie rengia darbus iš vardyno srities, aktyviai dalyvauja konferencijose. Greičiausiai todėl Latvijos universitetas ir pradėjo intensyviau leisti onomastikai skirtus

mokslo straipsnių rinkinius – „Onomastica Lettica“ (toliau – OL). Trečiasis OL tomas pasirodė 2007 m., o ankstesnieji leidinio tomai buvo publikuoti 1990 m.¹ ir 2004 m.²

OL yra leidinys, turintis nuolatinę redakcinę kolegiją, kurią sudaro latvių onomastai Dzintra Hirša, Ojaras Bušas³, o nuo antrojo tomo – vietoj Benitos Laumanės – į darbą įsitraukusi daugiausia leksikologija ir leksikografija besidominti Ilga Jansonė. Ši darbo grupė ir sudarė toliau aptariamą trečiąjį straipsnių rinkinį, kuris reprezentuoja dabartinę onomastikos padėtį Latvijoje⁴.

Žvelgiant į išleistus OL tomus matyti, kaip beveik per dvidešimt metų leidinys keičiasi. Pirmajame tome daugiausia dėmesio skiriama latvių toponimams (ypač jų kilmei; teikiamas oniminis kontekstas), nagrinėjamas lyvių kalbos paveldas Latvijoje, sprendžiami etnonimikos klausimai, keliamos latvių pavardžių žodyno problemos, domimasi latvių mitonimais. Antroje knygoje taip pat dominuoja straipsniai apie latvių topo-

nimus (publikuojami ir mirusių Valijos Dambės, Konstantino Karulio darbai), rašoma apie latvių pavardes (aptariama jų semantika) ir etnonimikos problemas. Šiame tome paskelbta ir lietuvių autorių darbų (juose etimologizuojami lietuvių vietovardžiai, lyginami latvių ir lietuvių vietovardžių žodynai, svarstoma tikrinių daiktavardžių darybos reikšmė); taip pat yra straipsnių ir apie užsienio onomastikos tyrimus, pradedamos viešinti onimų vartojimo problemos.

Taigi nuo antrojo OL tomo šalia grynųjų onomastikos mokslo klausimų keliamos ir juridinės problemos, su kuriomis susiduria latvių onimų vartotojai. Būtent tokio pobūdžio straipsnių pirmajame OL tome nebuvo, todėl akivaizdu, kad nuo antrojo tomo pradedama orientotis į aktualią ir gyvąją onimų vartoseną. OL, kaip periodinio leidinio, koncepcija yra suformuluota antrajame tome, kur rašoma, kad leidiniu siekiama informuoti mokslininkus ir Latvijos bendruomenę apie onomastikos tyrimus, supažindinti su kitų tautų tikrinių žodžių tyrimo problemomis ir veikalais (žr. p. 3). Taigi iš uždaro ir angažuoto, daugiausia iš latvių autorių straipsnių sudaryto leidinio apie latvių onimus, laikui bėgant formuojasi atviresnis, į Baltijos kraštų ir kitų Europos valstybių onimus orientuotas latvių onomastikos žurnalas, kuriame publikuojami ir užsienio autorių darbai.

Toliau aptariamas trečiasis OL tomas tęsia temines antrojo tomo tradicijas (ne likus etnonimikos atsiranda eponimika) ir „randa“ pusiausvyrą tarp toponimikos ir antroponimikos: latvių toponimams ir antroponimams šiame tome dėmesio

¹ *Onomastica Lettica*, sastādītāja Dzintra Hirša, atb. red. Benita Laumane, Rīga: Zinātne, 1990, 303 p.

² *Onomastica Lettica 2*, sastādītāja Dzintra Hirša, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 360 p.

³ Ojaras Bušas ir Laimutė Balodė yra publikavę darbų visuose trijuose OL tomuose.

⁴ Anksčiau Rygoje buvo išleistas straipsnių rinkinys *Onomastikas apcerējumi*, atb. red. Aina Blinkena, Rīga: Zinātne, 1987, 300 p.

skiriama jau apylygiai. Galima spėti, kad „rasta pusiausvyra“ tarp toponimikos ir antroponimikos, taip pat publikuojami straipsniai apie kitų tautų onimus nėra atsitiktinumas, bet rimti latvių onomastikos pokyčiai, rodantys teminį onomastikos – kaip mokslo srities – gyvybingumą ir atsinaujinimą po Janio Endzelyno darbų, dėl kurių toponimika buvo tapusi prioritetine latvių onomastikos mokslo šaka⁵.

Trečiasis OL straipsnių rinkinys yra to paties išorinio dizaino kaip ir ankstesni tomai, visi straipsniai turi santraukas, yra parengtos onimų ir apeliatyvų rodyklės. Tomas pradedamas atsakomosios redaktorės Hiršos pratarne (p. 3t.), kurioje supažindinama su rinkinio turiniu, prisimenami baltų onomastikai nusipelnę Vladimiras Toporovas ir Anatolijus Nepokupnas. Pirmieji leidinyje skelbiami toponimikos straipsniai, kurių objektai – baltų kalbų vietovardžiai – nagrinėjami giminiškų, kaimyninių kalbų oniminių ir apeliatyviniuose kontekstuose. Trečiajame OL tome Balodė (p. 5–31) aprašė Latvijos toponiminių lituanizmų identifikavimo kriterijus (leksinį, fonetinį ir morfologinį), Grasilda Blažienė (p. 32–57), pasinaudojusi paskutinių dešimtmečių baltų toponimikos darbais, atliko gretinamąją latvių ir prūsų toponimų analizę, – papildė Endzelyno duomenis nauja medžiaga. Bušas (p. 58–68), remdamasis onimine ir apeliatyvine me-

⁵ Toponimikos, kaip onomastikos mokslo šakos, dominavimą rodo ir daugiau nei prieš du dešimtmečius išleistas jau minėtas leidinys *Onomastikas apcerējumi*.

džiaga, „ieško“ senųjų laivų pervilkimo vietų Pabaltijyje, o į Anapilį jau pasitraukęs Anatolijus Nepokupnas (p. 69–79) rašo apie seną baltų–polabų toponiminę izoglosą pr. *Taurusgalwo* 1280 ir polab. *Turglowe* 1281, rodančią dar ir tauro kulto liekanas. Iš šių straipsnių matyti dvi vietovardžių analizės kryptys: šalia tęsiamos ir ankstesniuose darbuose plėtotos sinchroninio pobūdžio latvių vietovardžių analizės (Balodės, Bušo straipsniai) toponimai toliau nagrinėjami kitų baltų tautų onimų kontekste (Blažienės, Nepokupno darbai). Taip pat svarbi ir latvių toponimikai aktuali atrodo Balodės pozicija, ryškėjanti iš jos straipsnio: šiuo metu reikalinga tirti pačių artimiausių kaimynų – latvių ir lietuvių – oniminius santykius.

Ryškėja ir su vietovardžių analize susijusios onomastikos problemos. Atrodo, kad teoriniu lygmeniu reikėtų pasvarstyti gyvenamųjų latvių vietų vardų, kildinamų, pvz., iš gyvūnų pavadinimų, kurie yra tapę paveldimais latvių asmenvardžiais, pamatą. Antrajame OL rinkinio tome publikuotas Ilzės Štrausos straipsnis apie gyvūnų pavadinimus Ukrų valsčiaus toponimuose tokios problemos nesprenžia, nes autorė be argumentų pasirenka poziciją šios kilmės vietovardžius kildinti iš apeliatyvų, nurodžiusi, kad kartais juos galima kildinti ir iš asmenvardžių⁶. Žymiai geriau, tačiau turbūt ne visada tiksliau, yra šios kilmės vietovardžius kildinti iš tos pačios šaknies apeliatyvo ir as-

⁶ Ilze Štrausa, Dzīvnīekū nosaukumi Ukrū pagasta toponīmos, *Onomastica Lettica* 2, 2004, 87.

menvardžio (tai rodo kai kurie šio tomo Balodės straipsnio pavyzdžiai). Tokiais atvejais atrodo aktualus visas oniminis kontekstas, ypač asmenvardžių paplitimas; apie tai reikėtų bent užsiminti.

Kita problema yra klausimas, kaip vertinti onomastikoje skolintinę leksiką ir iš jos atsiradusius onimus. Čia prisimintinos ir lietuvių antroponimikos problemos, kokios kilmės – savos ar svetimos – laikyti asmenvardžius, atsiradusius iš chronologiškai skirtingų skolinių sluoksnių⁷. Taigi matyti, kad latviams, taip pat kaip ir lietuviams, vis dar trūksta tikrinės skolintinės leksikos tyrimų ir teorinių onomastikos darbų, kuriuose būtų keliamos skolinto onimo pamato problemos (dėl problemų iliustracijų žr. Balodės straipsnio vv. *Ķišķis*, *Męškas*, *Šīli* lizdus, p. 7tt.).

Iš Nepokupno straipsnio galima išskaityti jo, taip pat Toporovo, linkėjimą ateinančioms onomastų baltistų kartoms. Nepokupnas cituoja daugiau nei prieš keturiasdešimt metų rašiusį Toporovą (p. 72), teigiantį, kad daugelis tarp Vyslos ir Elbės upių Reinholdo Trautmanno⁸ surinktų toponimų ir aiškintų kaip slaviškų šiuo metu turi būti perinterpretuoti kaip baltiški, nes identiški jų atitikmenys

⁷ Dėl tokių problemų dar žr. Daiva. Sinkevičiūtė (rec.), Zigmas Zinkevičius, Krikščionybės ištakos Lietuvoje: Rytų krikščionybės vardyno duomenimis, Vilnius: Katalikų akademijos 1-kla, 2005, *Baltistica* 41 (1), 2006, 140–142.

⁸ Reinhold Trautmann, *Die elb- und ostseeslavischen Ortsnamen* 1–3, Berlin: Akademie-Verlag, 1948–1956.

egzistuoja Rytų Prūsijos, Lietuvos ir Latvijos teritorijose. Ši idėja šiandien atrodo dar perspektyvi, nes patikrinus Trautmanno, taip pat ir kitų tyrėjų slaviškais laikomus Vokietijos, Lenkijos vietovardžius, tose teritorijose greičiausiai būtų įmanoma atrasti niekieno nemintų baltišku onimų.

Apie antroponimus trečiajame OL tome rašo du jauni latvių onomastai. Paulas Balodis (p. 80–116) aptaria latvių pavardes, kurios atsirado dėl išorinių žmogaus ypatybių, lentelėse pateikdamas ir kitų tos pačios kilmės Baltijos jūros regiono kalbų pavardžių, o Štrausa nagrinėja Lietuvos pasienyje esančio Ukrų valsčiaus vardus – jų davimo motyvus, kilmę ir struktūrą (p. 117–130); taip pat ir šio valsčiaus pravardes – aprašo motyvus, dėl kurių jos atsirado, ir remdamasi Alvydo Butkaus knyga⁹, juos gretina su lietuvių pravardžių davimo motyvais (p. 131–159).

Iš šių antroponimikos straipsnių matyti, kad tyrėjų dėmesį traukia dabartinės latvių kalbos duomenys – pavardės, vardai, pravardės. Ypač pozityvi atrodo Štrausos pozicija papildomai rinkti medžiagą iš gyvosios latvių kalbos. Tokio pobūdžio tyrimų Latvijoje, taip pat ir Lietuvoje labai trūksta, ir ši spraga dar greitai bus užpildyta. Paskelbti straipsniai yra aprašomieji, bet juose matyti, kad jų autoriai, išskyrus Balodžio naudojamus užsienio kalbų asmenvardžių žodynus, mažai disponuoja teorine literatūra: dažniausiai pasitenkinama latvių,

⁹ Alvydas Butkus, *Lietuvių pravardės*, Kaunas: Aesti, 1995.

kartais lietuvių darbais, nesiremiama užsienio autorių veikalais. Tokią poziciją būtų galima teisinti straipsnių objektais, jų pobūdžiu, tačiau problema (ypač klasifikuojant vardus, pravardes) baltų kalbų tyrėjams egzistuoja, nes trūkstant mokslo literatūros pagrindinėse Vilniaus ir Rygos bibliotekose rizikuojama nuklysti į mėgėjiškus tyrimus. Dar kita problema – vyresnių ir autoritetingų tyrėjų nuomonės priimamos besąlygiškai, todėl antroponimikos darbuose yra per mažai diskusijų.

Minėta, jog nuo antrojo OL rinkinio matyti, kad latviams svarbi ir kitų kraštų onomastų patirtis, jų nuveikti darbai. Turbūt todėl aptariamame straipsnių rinkinio tome spausdinamas ilgokas Enzo Cafarellio (p. 171–227) straipsnis apie italų pavardžių tyrimus, publikuojamas jų sąrašas ir, kaip tomo pratarinėje rašo Hirša (p. 4), tikimasi, kad tai pravers antroponimų tipologiniams tyrimams. Prie Cafarellio straipsnio dera ir Baibos Bankavos (p. 160–170) atlikta italų kilmės eponimų analizė latvių kalboje. Tokio pobūdžio straipsniai Latvijoje, taip ir Lietuvoje yra nauji ir reikalingi. Taigi trečiajame OL tome, skiriant dėmesio kitų kraštų kultūrai, yra orientuojamasi į italų onomastiką. Primintina, kad antrasis OL tomas buvo kreiptas į Suomijos, Estijos ir Kroatijos onomastų patirtį ir onimų tyrimus. Reikia tikėtis, kad tokia pati praktika bus tęsiama ir tolesniuose leidinio numeriuose.

Latviams yra aktualūs ir su vietovardžiais susiję juridiniai dalykai. Hirša (p. 228–236) aprašo, kaip Latvija ir jos kaimyninės valstybės Rusija, Baltarusija,

Lenkija, Estija ir Lietuva sprendžia vietovardžių standartizacijos problemas, kaip jos priima sprendimus dėl vietovardžių vartojimo valstybės lygiu. Trečiajame tome taip pat spausdinamas ir Europos žmogaus teisių teisme nagrinėtos bylos „Juta Mentzen alias Mencena prieš Latviją“ sprendimas dėl asmenvardžio rašymo (p. 281–321). Anksčiau antrajame tome buvo publikuotas šios bylos sprendimas, priimtas Latvijos Respublikos Konstituciniame teisme. Visada galima diskutuoti, ar tokią informaciją verta spausdinti mokslo leidiniuose, tačiau atrodo, kad tokios žinios yra naudingos: reikia sutikti su leidinio atsakomąja redaktore (žr. p. 4) teigiančia, kad vietovardžių ir asmenvardžių rašybos klausimas šiuo metu yra svarbus, jam reikia teisingo ir lingvistinio, ir juridinio požiūrio. Spausdinama tokia informacija būtent rodo, kad šiaandieniniai latvių kalbininkai neužsidaro savo lingvistinių problemų rate, o jas viešina ir bando išspręsti kartu su visuomene.

Trečiajame OL tome dar spausdinamas geografo Jurgio Kavaco straipsnis apie visuotinę toponimikos teoriją ir terminus (p. 237–263), yra Bušo parašyta klaipeidiečių Dalios Kiseliūnaitės ir Laimos Simutytės knygos „Kuršių Nerių vietų vardai“ recenzija (p. 264–268), paskelbtas Balodės latvių antroponimikos bibliografijos, kurią 1998 m. parengė Laumanė, papildymas (p. 269–280), publikuojami trijuose straipsnių rinkinio tomuose rašiusių garsių baltistų nekrologai: Hiršos – apie Toporovą (p. 322–325), Jansonės ir Saulvedžio Cimermanio – apie Nepokupną (p. 326–332).

Iš aptartų dalykų aišku, kad trečiojoje OL knygoje keltos onomastikos problemos, atrodo, susijusios ne tik su šio leidinio straipsniais, tačiau rodo bendrą onomastikos mokslo padėtį Latvijoje, iš dalies ir Lietuvoje. Šiandienos baltų kalbų onomastikos mokslas neįsivaizduojamas be kolegų iš Latvijos darbų: tai latviai paskutiniaisiais dešimtmečiais daugiau dėmesio skiria šiandienos onimams, gerai mato savo kalbos onimus platesniame, ne vien giminiškų, bet ir kaimyninių kalbų kontekste, bando siekti grynojo mokslo ir praktinio onimų vartojimo problemas. Reikia tikėtis, kad Rygoje leidžiamas straipsnių rinkinys OL taps pastoviu periodiniu, kas keleri metai pasirodančiu baltų onomastikos žurnalu, kuris ir toliau liks orientuotas ne tik į grynąjį mokslą, bet taip pat tenkins ir eilinių kalbos vartotojų poreikius.

Tokio žurnalo, kokį turi kaimynai latviai ir kuris būtų skirtas tik vardyno problemoms aptarti, Lietuvoje nėra. Kita vertus, jo trūkumas Lietuvoje iš dalies buvo kompensuotas keliais teminiais *Lietuvių kalbotyros klausimų* (dabar – *Acta Linguistica Lithuanica*) numeriais,

skirtais onomastikai¹⁰, taip pat 2006 m. išleistu straipsnių rinkiniu „Baltų onomastikos tyrimai“¹¹, skirtu Aleksandrui Vanagai atminti. Todėl atrodo, kad Lietuvoje ir Latvijoje, išlaikius dabartinę onomastikos mokslo leidinių publikavimo padėtį, onomastikos situacija tik gerės: abiejose valstybėse reguliariai publikuojant mokslo leidinius galima tikėtis ir onomastikos mokslo pažangos, naujų problemų kėlimo ir jų sprendimo.

Daiva SINKEVIČIŪTĖ

*Baltistikos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius, Lietuva
[daiva.sinkeviciute@flf.vu.lt]*

---

¹⁰ Dėl paskutinio vardyno problemoms skirto ALL žurnalo numerio, žr. Daiva Sinkevičiūtė (rec.), *Acta Linguistica Lithuanica* 41, Vilnius: LKI 1-kla, 1999, *Baltistica* 34 (2), 2000, 280–283.

¹¹ *Baltų onomastikos tyrimai*, Vilnius: LKI 1-kla, 2006.